

АНОТАЦІЯ

Панкратова А.С. Виконання актів органів конституційного контролю: порівняльно-правовий аналіз. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня докторки філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право - Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024 р.

Узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації

Дисертаційна робота є комплексним науковим дослідженням порівняльно-правового аналізу доктрини та законодавства виконання актів органів конституційного контролю. Належне та своєчасне виконання рішень конституційних судів залежить від функціональної взаємодії вищих органів публічної влади й обсягу конституційно-правового регулювання проблеми виконання.

Запропоновано класифікацію країн Європейського Союзу, які запровадили різні моделі темпоральної дії рішень конституційних судів, а саме: німецька модель, яка запровадила зворотну дію в часі рішення конституційного суду; австрійська модель, яка передбачає дію рішень конституційних судів на майбутнє, та іспанська модель, що поєднує ефект «ex tunc» і скасування та відстроченої дії норми в майбутньому. Практика всіх конституційних судів показує, що це гнучкість суду, щоб відхилитися із загального правила, яке є найважливішим, а не початковий вибір для будь-якої з трьох основних категорій (тобто ефект ex nunc, ex tunc або pro futuro). Щоб уникнути прогалин правового регулювання законодавець може внести зміни до норми, яка розглядається конституційним судом та уникнути порушення, що є поширеним обґрунтуванням для застосування ефекту ex nunc або pro futuro. Потреба в гнучкості спільна для кожного правового порядку і стає очевидною при дослідженні практики конституційних судів.

Удосконалено специфічні властивості актів органів конституційного

контролю, а саме: неможливість оскарження, остаточність, обов'язковість та виконання. Доведено, що, незважаючи на існування різноманітних систем конституційного контролю, саме такі властивості як обов'язковість і виконання дозволяють прирівнювати рішення конституційних судів за силою їх впливу до норми права, тобто відповідають загальнообов'язковому правилу поведінки.

Визначено ознаки спеціального статусу рішень конституційних судів:

1) конституційний суд у власних рішеннях зобов'язаний зберігати незалежність, незважаючи на будь-який тиск з боку інших гілок влади, установ, засобів масової інформації, суспільства чи окремих зацікавлених груп;

2) конституційний суд має проявляти ініціативу в роз'ясненні своєї ролі та своїх рішень суспільству, реалізуючи їх сприйняття та важливість громадськості;

3) конституційний суд має бути послідовним у своїх рішеннях і поміркований у використанні доступних засобів судового захисту, діючи при цьому як найсильніший демократичний механізм забезпечення дотримання конституційних прав і свобод громадян і прав людини в цілому.

Розкрито, що у процесі дослідження процесуального порядку виконання актів органів конституційного контролю встановлено, що перевірка конституційності, яку здійснює суддя, може відбуватися за різними системами конституційного контролю, яка запроваджена в країні. Традиційно виділяють американську, європейську та змішану системи, залежно від яких закріплюється механізм або процесуальний порядок виконання актів органів конституційного контролю. Механізм виконання рішень конституційних судів передбачає дії щодо безпосереднього виконання судових рішень, а також щодо забезпечення їх належного виконання. Не володіючи повноваженнями у сфері безпосереднього виконання рішень, ухвалених ним під час відправлення конституційного правосуддя, включається в межах власної компетенції до роботи із

забезпечення їх виконання. Способи виконання визначаються багатьма обставинами, зокрема видом конституційного провадження, змістом норми, яка є предметом розгляду конституційних судів, нормативно визначеними наслідками ухвалення рішень конституційних судів, що містять вказівки на особливості виконання. До основних правотворчих способів виконання рішень конституційних судів входять: 1) прийняття актів, що скасовують (визнають такими, що втратили силу) акти (норми), визнані такими, що не відповідають конституції; 2) прийняття нових актів, а також актів, що вносять нові положення в чинні акти, в тому числі з метою усунення виявленої конституційним судом прогалини в нормативно-правовому регулюванні; 3) виявлення актів (норм), що відтворюють норми, визнані такими, що не відповідають конституції, та їх зміна (скасування); 4) виявлення актів (норм), заснованих на актах (нормах), визнаних такими, що не відповідають конституції, за необхідності їх зміна (скасування); 5) виявлення актів (норм), аналогічних актам (нормам), визнані такими, що не відповідають конституції, та його зміна (скасування). Правотворчі органи, ухвалюючи нормативні акти з метою виконання рішень конституційних судів, мають широкий розсуд у виборі конкретної моделі регулювання. На нашу думку, в Україні треба внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України», ухвалити Закон України «Про конституційну процедуру», зареєстрований в парламенті, внести зміни та доповнення до статті 61 Закону України «Про правотворчу діяльність», який вступить у силу після закінчення правового режиму воєнного стану та закріпити правотворчі способи виконання рішень Конституційного Суду України. Моніторинг стану виконання рішень Конституційного Суду України підтверджує необхідність таких законодавчих новел.

Набули подальшого розвитку положення, що європейський досвід виконання рішень конституційних судів не є одноманітним, у країнах Європейського Союзу виконання судових рішень регулюється різними способами на розсуд держави. Деякі європейські країни - Болгарія, Естонія,

Латвія, Люксембург - не мають жодних стандартів у цій сфері виконання рішень конституційних судів. В той же час проаналізовано досвід виконання актів Конституційного Трибуналу Республіки Польща як негативний у країнах Європейського Союзу, оскільки через конституційний суд відбувається легалізація конституційно сумнівних законодавчих актів, які були прийняті парламентською більшістю. Детально проаналізовано автономну концепцію виконання рішень або роздільне виконання рішень органу конституційного контролю.

Розкрито класифікацію основних правотворчих способів виконання рішень конституційних судів, а саме: 1) прийняття актів, що скасовують (визнають такими, що втратили силу) акти (норми), визнані такими, що не відповідають конституції; 2) прийняття нових актів, а також актів, що вносять нові положення в чинні акти, в тому числі з метою усунення виявленої конституційним судом прогалини в нормативно-правовому регулюванні; 3) виявлення актів (норм), що відтворюють норми, визнані такими, що не відповідають конституції та їх зміна (скасування); 4) виявлення актів (норм), заснованих на актах (нормах), визнаних такими, що не відповідають конституції, при необхідності їх зміна (скасування); 5) виявлення актів (норм), аналогічних актам (нормам), визнані такими, що не відповідають конституції, та його зміна (скасування). Правотворчі органи, ухвалюючи нормативні акти з метою виконання рішень конституційних судів, мають широкий розсуд у виборі конкретної моделі регулювання.

Запропоновано внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України», ухвалити Закон України «Про конституційну процедуру», зареєстрований в парламенті, внести зміни та доповнення до статті 61 Закону України «Про правотворчу діяльність», який вступить в силу після закінчення правового режиму воєнного стану та закріпити правотворчих способів виконання рішень Конституційного Суду України щодо закріплення основних правотворчих способів виконання Верховною Радою України рішень Конституційного Суду України.

Визначено, що Конституційний Суд України, на відміну від конституційних судів країн Європейського Союзу, активно реалізує своє повноваження з визнання законів парламенту такими, що не відповідають Конституції України починаючи з 1997 року. Аналіз виконання даних рішень Конституційного Суду України дав підстави стверджувати, що вони не виконувалися вчасно парламентом.

Основними висновками дисертаційного дослідження є положення про те, що Правова природа рішень конституційних судів безпосередньо залежить від виду конституційного провадження. Так, у зарубіжній практиці регулювання конституційного провадження, як і класичного провадження, належить до компетенції законодавця, у більшості випадків органічний (наприклад, Німеччина, Іспанія, Франція, Італія). Незалежність органів конституційної юстиції від інших органів державної влади у визначенні правил власної організації та функціонування визначає специфіку ухвалених ними рішень. Досліджено правову природу рішень Федерального конституційного суду Німеччини, Конституційного суду Італійської Республіки, Конституційного Суду Литовської Республіки, Конституційного суду Словенії, України. Як правило, рішення та висновки конституційного суду є обов'язковими, остаточними і оскарженню не підлягають. Тільки Конституційний суд Литовської Республіки може офіційно тлумачити власні ухвали, висновки та рішення за заявою осіб, які брали участь у справі чи з власної ініціативи. Щодо тлумачення ухвали, висновку чи рішення Конституційного Суду судове засідання проводиться у вільній формі. Визначено ознаки спеціального статусу рішень конституційних судів: 1) конституційний суд у власних рішеннях зобов'язаний зберігати незалежність, незважаючи на будь-який тиск з боку інших гілок влади, установ, ЗМІ, суспільства чи окремих зацікавлених груп; 2) конституційний суд має проявляти ініціативу в роз'ясненні своєї ролі та своїх рішень суспільству, реалізуючи їх сприйняття та важливість громадськості; 3) конституційний суд має бути послідовним у своїх рішеннях і поміркований у використанні

доступних засобів судового захисту, діючи при цьому як найсильніший демократичний механізм забезпечення дотримання конституційних прав і свобод громадян і прав людини в цілому.

Ключові слова: конституційне судочинство, Конституційний Суд України, судові рішення, конституційний контроль, виконання актів, обґрунтованість, компетенція суду, Європейський суд з прав людини, конституційні суди, *ex nunc*, *ex tunc*, судовий прецедент, конституціоналізм, тлумачення, конституційна скарга.

ABSTRACT

Pankratova, A.S. (2024). Enforcement of Acts of Constitutional Control Bodies: A Comparative Legal Analysis. - Qualified scientific work on the rights of a manuscript.

Doctoral dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the field of Law at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine 2024.

A concise summary of the dissertation's main content

This dissertation is a comprehensive scientific study that conducts a comparative legal analysis of the doctrine and legislation on the enforcement of constitutional review acts. The proper and timely execution of constitutional court decisions depends on the functional interaction of higher public authorities and the extent of constitutional and legal regulation of the enforcement issue.

A typology of European Union member states has been developed, categorizing them based on the temporal effects they ascribe to constitutional court rulings. These models encompass the German model, characterized by retroactive effects, the Austrian model, emphasizing prospective effects, and the Spanish model, which combines *ex tunc* annulment with deferred future application. The prevailing practice among constitutional courts indicates that judicial flexibility to depart from general rules is paramount, superseding the initial choice of the three primary categories of temporal effects (*ex nunc*, *ex tunc*, or *pro futuro*). As a

means to prevent legal vacuums, legislatures can amend norms subject to constitutional scrutiny, thus averting violations that commonly justify the application of *ex nunc* or *pro futuro* effects. The imperative for flexibility is inherent in every legal system, as evidenced by the practices of constitutional courts.

The specific properties of acts of constitutional review bodies have been enhanced, namely: the impossibility of appeal, finality, obligatoriness, and enforceability. It has been proven that, despite the existence of various systems of constitutional review, it is precisely such properties as obligatoriness and enforceability that allow equating the decisions of constitutional courts in terms of the strength of their impact to a legal norm, that is, to a generally binding rule of conduct.

The features of the special status of the decisions of constitutional courts have been identified:

1) the constitutional court in its own decisions is obliged to maintain independence, regardless of any pressure from other branches of government, institutions, the media, society, or individual interest groups;

2) the constitutional court must take the initiative in explaining its role and its decisions to society, realizing their perception and importance to the public;

3) the constitutional court must be consistent in its decisions and moderate in the use of available means of judicial protection, acting as the strongest democratic mechanism for ensuring compliance with the constitutional rights and freedoms of citizens and human rights in general.

The author reveals that in the course of studying the procedural order of execution of acts of constitutional control bodies, it is established that constitutionality review by a judge may be carried out under different systems of constitutional control introduced in a country. Traditionally, the American, European and mixed systems are distinguished, depending on which the mechanism or procedural order of execution of acts of constitutional control bodies is established. The mechanism of execution of decisions of constitutional courts

involves actions to directly execute court decisions and ensure their proper execution. Although the Constitutional Court does not have the authority to directly execute the decisions made in the course of the administration of constitutional justice, it is involved in ensuring their execution within its competence. The methods of enforcement are determined by many circumstances, including the type of constitutional proceedings, the content of the provision that is the subject of consideration by constitutional courts, and the statutory consequences of constitutional court decisions that contain indications of the specifics of enforcement. The main law-making ways of implementing decisions of constitutional courts include: 1) adoption of acts cancelling (invalidating) acts (norms) declared unconstitutional; 2) adoption of new acts, as well as acts introducing new provisions into existing acts, including in order to eliminate the gap in legal regulation identified by the constitutional court; 3) identification of acts (norms) that reproduce the norms declared unconstitutional and their amendment (cancellation); 4) identification of acts (norms) based on acts (norms) declared unconstitutional and their amendment (cancellation), if necessary; 5) identification of acts (norms) similar to acts (norms) declared unconstitutional and their amendment (cancellation). When adopting regulations to implement decisions of constitutional courts, lawmakers have a wide discretion in choosing a specific model of regulation. In our opinion, Ukraine needs to amend the Law of Ukraine ‘On the Constitutional Court of Ukraine’, adopt the Law of Ukraine ‘On Constitutional Procedure’ registered in the Parliament, amend Article 61 of the Law of Ukraine ‘On Lawmaking’, which will come into force after the end of the martial law regime, and establish lawmaking methods of implementing the decisions of the Constitutional Court of Ukraine. Monitoring of the implementation of the Constitutional Court's decisions confirms the need for such legislative innovations.

The provisions regarding the non-uniformity of European experience in the enforcement of constitutional court decisions have been further developed. In the European Union countries, the enforcement of judicial decisions is regulated in

various ways at the discretion of the state. Some European countries, namely Bulgaria, Estonia, Latvia, and Luxembourg, do not have any standards in this area of enforcement of constitutional court decisions. At the same time, the experience of enforcing the acts of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland has been analyzed as negative in the European Union countries, as the constitutional court is used to legalize constitutionally questionable legislative acts that have been adopted by the parliamentary majority. The autonomous concept of enforcement of decisions or separate enforcement of decisions of the constitutional control body has been analyzed in detail.

The classification of the main legislative methods for implementing decisions of constitutional courts is disclosed, namely: 1) adoption of acts that repeal (recognize as having lost force) acts (norms) recognized as inconsistent with the constitution; 2) adoption of new acts, as well as acts that introduce new provisions into existing acts, including in order to eliminate the gap in regulatory legal regulation identified by the constitutional court; 3) identification of acts (norms) that reproduce norms recognized as inconsistent with the constitution and their amendment (repeal); 4) identification of acts (norms) based on acts (norms) recognized as inconsistent with the constitution, if necessary, their amendment (repeal); 5) identification of acts (norms) analogous to acts (norms) recognized as inconsistent with the constitution, and their amendment (repeal). Legislative bodies, when adopting regulatory legal acts in order to implement decisions of constitutional courts, have broad discretion in choosing a specific regulatory model.

It is proposed to amend the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine", to adopt the Law of Ukraine "On the Constitutional Procedure", registered in the Parliament, to amend and supplement Article 61 of the Law of Ukraine "On Legislative Activity", which shall enter into force after the end of the martial law regime, and to consolidate the legislative means of implementing the decisions of the Constitutional Court of Ukraine regarding the consolidation of the main legislative means of implementing the decisions of the Constitutional Court of Ukraine by the Verkhovna Rada of Ukraine.

It has been determined that, unlike constitutional courts in EU countries, the Constitutional Court of Ukraine has been actively exercising its power to declare parliamentary laws unconstitutional since 1997. An analysis of the implementation of these decisions has shown that the Parliament has not been timely in executing them.

The main conclusions of this dissertation are that the legal nature of constitutional court decisions directly depends on the type of constitutional proceedings. Thus, in foreign practice, the regulation of constitutional proceedings, as well as classical proceedings, falls within the competence of the legislator, and in most cases is organic (e.g., Germany, Spain, France, Italy). The independence of constitutional justice bodies from other public authorities in determining the rules of their own organisation and functioning determines the specifics of the decisions made by them. The author examines the legal nature of decisions of the Federal Constitutional Court of Germany, the Constitutional Court of the Italian Republic, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the Constitutional Court of Slovenia and Ukraine. As a rule, the decisions and opinions of a constitutional court are binding, final and not subject to appeal. Only the Constitutional Court of the Republic of Lithuania can officially interpret its own rulings, opinions and decisions upon the application of persons who participated in the case or on its own initiative. When interpreting a ruling, opinion or decision of the Constitutional Court, the court hearing is held in a free form. The author identifies the features of the special status of constitutional court decisions: 1) the constitutional court is obliged to maintain independence in its decisions, despite any pressure from other branches of power, institutions, media, society or individual interest groups; 2) the constitutional court should be proactive in explaining its role and decisions to the public, realising their perception and importance to the public; 3) the constitutional court should be consistent in its decisions and moderate in the use of available judicial remedies, acting as the strongest democratic mechanism for ensuring compliance with the constitution.

Key words: constitutional proceedings, Constitutional Court of Ukraine, court

decisions, constitutional control, execution of acts, validity, court competence, European Court of Human Rights, constitutional courts, ex nunc, ex tunc, judicial precedent, constitutionalism, interpretation, constitutional complaint.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Волошина А.С. Превентивний конституційний контроль у рішеннях Конституційного Суду України. Юридичний науковий електронний журнал №5/2022. С. 79-81.
2. Бзова Л.Г., Панкратова А.С. Історія та системи контролю конституційності: міжнародний досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2023. Т. 1. №75. С. 71-74. (Панкратова А.С. здійснила дослідження зарубіжних нормативних актів та конституційної доктрини для проведення аналізу міжнародного досвіду системи конституційного контролю).
3. Панкратова А.С. Важливість етапу виконання рішень у конституційній юрисдикції. Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2023. Т. 1. № 78. С. 122-125.
4. Панкратова А.С. Виконання рішень суду: аналіз правових позицій Конституційного Суду України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. №6. С. 148-151.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Волошина А.С. Порядок здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : Матеріали V Міжнародного правничого форуму, 10 червня 2022 р., м. Чернівці/ Уклад. І.В. Ковбас, І.І. Бабін, О.І. Ющик, І.Ж. Торончук, П.І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 256-259.
6. Волошина А.С., Щербанюк О.В. Робота судів України в умовах воєнного стану. Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і

громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26 травня 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 194-199. (Волошина А.С. провела аналіз особливостей здійснення правосуддя в умовах воєнного стану в Україні).

7. Voloșana A.S. Constituționalismul modern și statul. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2022. Р. 176-179.

8. Волошина А.С. Подолання конституційного нігілізму. Український конституціоналізм: виклики, народжені свободою: Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (23 грудня 2022 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2022. С.43-44.